

УДК (398.8:784.71):355.01]:316.7(477)"19/20"

DOI 10.31654/2520-6966-2025-27F-114-65-79

Мушкетик Л. Г.

докторка філологічних наук, головна наукова співробітниця
Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології
ім. М. Т. Рильського НАН України
mushketik@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-5958-0044>

Фольклорні архетипи та символи в новітній українській мілітарній пісні

Трагічні події останнього десятиліття в Україні відбулися на різних зрізах існування суспільства, опосередковано відгукнулася на них і масова музика на поп-культура, новітні напрями якої – поп, рок, джаз, реп – поєдналися з відчутною фольк-орієнтацією, загалом властивою українській культурі. Творцями й виконавцями новітніх пісень стали як окремі співаки, так і учасники численних гуртів, чиї композиції відтворюють перебіг війни, мають виразне патріотичне спрямування, здійснюють об'єднавчу, ідентифікаційну, комунікативну, адаптивну та ін. функції. Нині спостерігаємо реактуалізацію, ревіталізацію традиційних пісень (козацьких, військових, стрілецьких, повстанських – УПА), створено чимало обробок, модифікацій – каверів, реміксів та ін. народних пісень уже з новим, воєнним смислом і відорядом тощо. У цих композиціях виявляємо численні фольклорні топи – мотиви, стереотипи й символи, характерні художні засоби й мовно-стилістичні конструкції тощо. Згушення традиційної образності в символічне звучання конденсує художній вислів, надає нової емоційності. Народнописенні цитації, ремінісценції та парафрази дають можливість висловлення пережитих незгод. Чимало еталонних понять, які ми зустрічаємо в суспільному просторі, як-от: червона калина, честь, слава, свята віра, правда, Бог, прапор, батьківщина, Україна – мають фольклорні конотації, міфологічні алюзії. Популярними є образи козацької волі й слави, України-неньки, фізичної смерті й духовного безсмертя, жертвовності та стійкості. Народнописенні тропи додають творам виразності, зворушливості, інтимності. Народний гумор виконує адаптивну, психологічну функцію.

Ключові слова: фольклор, символи, війна, поп-музика, гурти, мілітарна пісня, реактуалізація, функції.

Українська масова культура активно відгукується на трагічні воєнні події сучасності, які збурили й мобілізували суспільство в умовах нової реальності. Численні гурти репрезентують новітні напрями

української музичної культури – поп, рок, джаз, етнофольк, реп, убудовуючи в теперішні естрадні віяння ідеї, формули, топоси з різних прошарків народних пісень, як давніших, так і минулого століття. Виразно прозирає й фольк-орієнтація, взаємопроникнення естрадної музики та фольклору. Пісні про війну постають, починаючи від 2014 року, продовжують функціонувати й зараз, поповнюючись новими реаліями від 24 лютого 2022 року.

Актуальність дослідження обумовлена необхідністю консолідації суспільства в час повномасштабної війни навколо національних концептів та цінностей, актуалізації традиційного культурного коду нації, її мілітарних традицій та бойового духу.

Мета та завдання роботи полягають в описі адаптації українських архетипів, міфо-поетичних, фольклорних символічних образів у просторі сучасної популярної музики воєнної тематики, особливостей їхньої рецепції та переосмислення в наш час, функцій та засобів впливу на суспільство.

Воєнна пісня спирається на багатовіковий досвід попередніх поколінь захисників, це передусім тяглість традиції, використання кращих надбань минулого, зокрема переосмислення класики. До музичної культури увійшли фольклорні топоси – мотиви та образи пісень, певні поетичні, символічні, семантичні, прагматичні доміанти та складники, які зрозумілі кожному українцеві на генетичному рівні, вони охоплюють музичне оформлення текстів, а також пісенний відеоряд. М. Мозговий свідчить: «Так, сталою і важливою рисою розвитку української культури, у т.ч. музичної, є її виразний фольклоризм, закорінений у найглибших семантичних пластах ціннісної орієнтації на скарги й досягнення національного народного мистецтва. Рухаючись у напрямку кристалізації національного звукоідеалу шляхом синтезування загальнонаціональних чинників у індивідуальні музично-стильові моделі, українські митці активно відгукуються на сутнісні потреби того чи іншого періоду розвитку культури й суспільства, зберігаючи давні й приносячи новачіні елементи у всі сфери музичного мистецтва». [5, с. 64].

Новизна роботи полягає в з'ясуванні маловивчених новітніх явищ масової культури, особливостей музичних творів сучасної війни, зокрема їхнього цифрового формату та феноменів мультимедійності.

Основна частина. Фольклорна символіка в сучасних українських піснях воєнної тематики зазнає певної трансформації, поєднуючи давні архетипи з реаліями сучасної російсько-української війни. Вона переосмислює народні образи, перетворюючи їх на символи

спротиву, заступництва та національної єдності. Тексти пісень апелюють до героїчного минулого (козацтво, повстанські рухи) та сучасної боротьби. Традиції стрілецьких пісень та пісень УПА (жанри маршу та гімну) інтегрують у сучасні композиції через ідею боротьби за незалежність. На хвилі патріотичного піднесення суспільства відроджуються кращі традиції такого суто українського феномену, як козацтво, яке завжди стояло на обороні своєї Вітчизни, тож у час новітньої загрози незалежності українству спостерігаємо актуалізацію вищих цінностей козацького етосу, які надихають народ і військо на боротьбу з ворогом. Козацький пісенний дискурс є найяскравішим у репертуарі таких відомих музичних гуртів, як «Тінь сонця», «Гайдамаки», «Шабля», «Kozak System», «Дзвони», які серед іншого практикують і такий стиль, як козак-рок.

Героїчна боротьба минулого породила феномен *козацької волі і слави* як найвищої цінності, недарма Павло Чубинський увів до українського гімну слова (зараз його часто називають Гімном-Славнем): «Ще не вмерла України ні слава, ні воля», а Тарас Шевченко писав: «В своїй хаті своя й правда, і слава, і воля». У козацькій ліриці та історичних піснях поняття *волі* екстраполюється на поняття *долі*, що означає зовнішню та внутрішню свободу людини, без неї козацьке існування не має сенсу. Про це йдеться в сучасній пісні гурту «Тінь сонця» (фронтмен Сергій Василюк) «Козаки» (Їхали козаки), де постійні епітети «високе небо», «чисте поле», «широкі степи і луки» дають відчуття необмеженого простору: «Коли козак в полі, тоді він на волі». Цей та інші пісенні треки завдяки своїй мультимедійній формі ретранслюють сучасною музичною мовою такі властиві українській ментальності екзистенційні уявлення, що активізуються в час внутрішніх і зовнішніх загроз нації, як антиномія воля-неволя; воля як простір, як екзистенційний стан душі; надціннісний характер волі – згинуті, а не покоритись; незнищенну віру в перемогу над ворогами. Водночас бачимо й певне переосмислення концепту волі, який у нинішніх умовах трансформувався від героїчного ідеалу минулого до символу сучасної незламності та ідентичності. Ця ідея спадкоємності закладена в композиції «Повстанець», номінованої на національну премію імені Шевченка (2007 р.) гурту «Кому вниз» (фронтмен Андрій Середа), що репрезентує такі стилі, як психоделічний арт-рок, козацьку готику, фольк-метал. У творі персонаж наділеного сталевою волею повстанця постає в різних історичних іпостасях – спершу це козак, гайдамака, далі Чорний Ворон, Лісовий Брат, герой Майдану і нині – мілітарний образ воїна-захисника ЗСУ, який від першої особи проголошує своє життєве

кредо – боротьба за волю. У пісні звучить лейтмотив пролитой за правду й свободу крові захисника, а також – ворогів у битвах, це архетипна символіка кривавих жертв війни, генетичного коду крові бунтаря, фінальний повтор *«Так, я Повстанець, і кипить моя кров. /Я повстав – за свободу, /Тече моя кров!»* сповнений патріотичним пафосом і життєствердженням, свідченням того, що повстанці – навіки в строю. Бійці воюють *«За Свободу і за Честь, /За життя, що нищить смерть!»*, про це йдеться в гімні 110-ї окремої механізованої бригади імені генерал-хорунжого Марка Безручка у виконанні «Тіні сонця» (слова і музика С. Василюка).

Чимало композицій присвячено як відомим, так і безіменним героям, сучасним козакам, лицарям з воїнським кодексом честі: *«Це месники правди і вартів честі./ Це самопожертви святе перехрестя... Тут кожен воїн і солдат./ Тут кожен лицар і козак. / І розуміє супостат, що не повернеться назад»* (Гімн Сил територіальної оборони ЗСУ (ТРО), слова С. Красного, музика Є. Родзяна). Завдяки героїзму й самопожертві бійців Україна вистояла й *«не стала і ніколи не стане на коліна»*, цей вислів є константою багатьох пісень. У треку «Героям» у виконанні Сергія Танчинця, лідера гурту «Без обмежень», ужито яскраву метафору вічно палахкотливого вогню: *«Герої серцями /Палають яскраво /Навіть напів накалу, /Ти на коліна не стала /Героям Твоїм Слава!»*. Мілітарні атрибути минулого – козацькі шаблі, пістолі тощо – заступила сучасна зброя. У творах згадано персоніфіковані *«Байрактари»*, *»Джавеліни»*, *»Хаймарси»*. *До них звертаються, як до живих істот, а сучасні козаки, бійці ЗСУ, мчать замість справжніх на залізних конях. У приспіві групи «TaRuta» (соліст Євген Романенко) «З нами Бог і Свята Джавеліна /Доброго вечора, ми з України!»* поєдналися давній військовий вислів, мем-опора у вигляді Богородиці зі зброєю та відоме кожному українцю вітання часів війни.

Одним із поширених мотивів уснословесних творів є смерть воїна, козака, у ньому закладена глибока ідея духовного безсмертя людини на відміну від її фізичної загибелі, де горе певною мірою компенсується урівноваженням славою. У пісні відомого українського співака та волонтера Сергія Мироненка «Герої» воїни залишаються у вічності, аби допомагати жити й боротися людям:

*«Герої не вмирають
Вони живуть у кожному,
Вони нас захищають
На полі Невидимому.*

*Герої не вмирають
Герої – світла янголи,
Вони нас закривають
Вони за нас на небі
За них ми на землі» [7].*

Душі героїв відлітають на небо янголами, лелеками – «*побратими відлітають у вирій*», адже в народних віруваннях душа має вигляд птаха, в образі лелек воїни навідують свої домівки й рідних. У народних піснях цей птах є оберегом родинного затишку, рідного дому, добробуту.

Відоме патріотичне гасло «Україна понад усе», що часто поєднується з вітанням «Слава Україні!», означає найвищу міру пріоритетності, жертвовність віддати все, і навіть саме життя, за свободу вітчизни. Риторичний оклик «*Вітчизні ти будь вірний до загину – нам Україна вище понад все!*» з гімну *Маршу Збройних Сил України* має глибоке коріння в історії українського війська та національно-визвольної боротьби – від радикальних рухів до офіційних армійських традицій. Написаний у 1929 році як гімн «Зродились ми великої години» Організації українських націоналістів (ОУН) на вірші Олесея Бабія та музику Омеляна Нижанківського, твір фольклоризувався. А 2018 року пісню адаптували як марш «Нової армії», офіційний Марш ЗСУ, і вона вперше офіційно пролунала на параді до Дня Незалежності. Сучасне аранжування зробив Олег Скрипка разом із Ансамблем пісні й танцю ЗСУ. До запису долучилися відомі рок-музиканти: О. Положинський («Тартак»), І. Леньо («Kozak System»), Т. Компаніченко («Хорея Козацька»), Т. Чубай («Плач Єремії») та інші.

Ці уявлення суголосні тексту пісні «Браття Українці / Гімн оборони України» (гурт «Шабля», керівник Вова Гейзер – Володимир Ейзенгеер)¹:

*«Не плачте за мною, якщо в полі згину,
Все віддам за любов неньку нашу Україну!
Не плачте за мною, якщо в полі згину,
Все віддам за любов неньку мою Україну!..*

¹Пісню «Браття українці», написану в 2015 році, було визнано офіційним гімном АТО-ООС на Всеукраїнському форумі ветеранів та учасників АТО в Києві восени 2015 року, згодом було отримано підтвердження цього від адміністрації Президента України. 24 серпня 2018 року на Майдані Незалежності спільно з оркестром ЗСУ та зі зведеним хором ансамблів силових структур України цим твором розпочався парад військ до 100-річного ювілею Української Народної Республіки.

...Єднаємося, браття, в цю лиху годину,...

Нехай ворог знає ми за Україну.

Богу душу нашу віддамо єдину,

За нашу землю Священну Україну» [8].

У сучасній фольклорній культурі герої набирають богоподібних, надприродних рис, їхня міць і незламність є надлюдською, це люди-титани, кіборги – «*Кіборги в полі, вогню володарі*» тощо. Про це йдеться в треку «Kozak System» – «Азов-Сталь»: «*Моє серце – сталь! Моя кров – Азов! Не плач моя люба! Воскреснемо знов!*». Міф про «сталевих людей», став центральним у сприйнятті оборони Азовсталі як містичного місця сили, стійкості, що порівнюється з давніми фортецями. У тексті згадується «Марія свята» – покровителька Маріуполя (міста Марії), яка виступає як захисниця й свідок страждань. Про подібні локації створено й інші треки – «Фортеця Бахмут» («Антитіла»), «Бахмут» (гурт »*Spiv Brativ*»), «Місто Марії» («Океан Ельзи»).

Як і усна словесність, тексти поп- і рок-музики сповнені яскравими метафорами, антропоморфними образами, героїкою та трагізмом війни, та вже з проєкцією на сучасність. Як і в народних творах, у сучасних війна асоціюється з кров'ю, чорним і червоним кольорами, смертю й ранами. Земля, що була для селянина символом виживання, у творах про війни та битви набирає модусу рідної землі, яку слід боронити від загарбників («*Батьківщина, а не територія*»). Селянський менталітет солдатів продукував формування алегоричного образу оброблення поля, де війна екстраполюється на оранку, сівбу, жнива, однак тут сіють кістки, волочать тілом, поливають кров'ю. Пісня з часів козаччини «Чорна рілля» з цими топосами в обробці групи «Гайдамаки» стала саундтреком до фільму «Крути 1918» про загибель курсантів, які захищали Київ.

Червоні маки на досі мирних українських землях нині асоціюються з кров'ю полеглих – зокрема, в пісні «Хай нам, брате, пощастить» у виконанні YamaKa:

«Рідне поле засіяне гільзами,

Кров наповнює маки червоні,

А нас доля несе в новий бій за мить,

Через пекло у Бога в долоні!» [9].

Про мінні поля, що заростають квітами, йдеться в пісні «Океану Ельзи» «Квіти мінних зон» (музика, слова, вокал – Святослава Вакарчука):

«Вона рве твої думки,

Бо на відстані руки

*Тремтять сльози і бетон,
Цвітуть квіти мінних зон,
Дихає війна...
Мамо, це не сон!» [6].*

Воїну-герою в піснях протистоїть ворог, який є концентрованим утіленням зла й негачії. В. Малахов свідчить: «Універсалії всеісторичні: вірність рідній землі, батькові з матір'ю, непохитність у вірі, здатність до самопожертви і як сумару сумарум – безрефлектовна несполучність з формульним поняттям „ворог“, яке увібгало всіх і все, що зазіхало на вищепойменовані святині» [4, с. 68]. Візія сучасної війни постає як протиставлення добра і зла, що набуває планетарних масштабів: Україна захищає світ від зла, диявола. У пісні виконавців Yarmak ft. Alisa «Дике поле» (слова: Сашко Ярмак, музика: Ігор Перегудов) йдеться про давню степову територію України, що називалася Диким Полем, яке позиціонується як межова територія, де ходять дикі орди, зла сила. І як багато століть тому, на українців суне орда з боліт. Та на допомогу встають прадіди-козаки, які воювали тут, сили й духи природи, адже запорожці були характерниками, чарівниками, і вороги згинуть, українці переможуть: «*Біси дохнуть, сонце сходить /Ця земля воїнів родить /Хай сміливих смерть обходить /Гуляй, дике поле*». Образи у пісні нав'язані народними легендами про Дике Поле, героїчним козацьким фольклором, зокрема в «Думі про козака Голоту».

Водночас ворога часто зображують у зниженому, сатиричному плані, зосібна в жартівливих піснях, яких складено нині чимало. В їхній основі – протиставлення українських воїнів ворогам, російські солдати є мародерами й крадіями, воюють за гроші. Не ставлячи за мету опис цих творів, згадаймо лишень окремі приклади, на кшталт «*прокляті орки, орки лаптьєногі, будем ними землю удобрять*», «*з роду сатани насрав у штани*» тощо, які, зокрема, трапляються в коломийках у виконанні Ю. Литвинюка й оркестру прикордонників:

*«Десь В Московії Володька
В бункері лютує,
Його армія хвалена
Черв'яків годує!
А чи пан, чи пропав,
Двічі не вмирати!
Батьківщину від сволоти
Треба вичищати» [2].*

Фольклоризм воєнних пісень виявляється також у жанровій структурі творів – це пісні-балади, замовляння, заклинання ворогів (трек «Враже»), це й форма народної молитви. «Молитва українського націоналіста» – клятва на вірність Вітчизні, написана одним із провідників ОУН Осипом Мащаким 1936 року, нині є обов'язковим елементом ритуалів багатьох патріотичних організацій та військових підрозділів, зокрема полку «Азов», текст молитви став основою для відомої музичної композиції гурту «Кому вниз».

Давні міфологічні та релігійні образи-символи пов'язані з природними стихіями, світовим деревом, богами та силами зла теж прозирають у мовній тканині пісень. Рідна мати-земля у піснях є живою («Обійми моя земле, сухопутні війська»), вона оберігає своїх синів, «не приймає чужинців», які постають у вигляді плазунів та різної нечисті в марші 128 ОГШБр: «Ворог не спить рветься і гнеться...наче слимак гадить і преться». Сакральну символіку в піснях отримують стихії вогню, віру, грому, сонця, якими володіли давні слов'янські боги. Такими повелителями вогню й грому в гімні ракетних військ і артилерії ЗСУ України «Боги війни» (слова Петра Маги, музика Дмитра Антонюка) є самі бійці: «Для ворога ми кара./ що з неба прилітає, а для своїх ми Боги війни. А для своїх ми Боги війни!». Подібно до персонажів народних духовних пісень та апокрифів святі в сучасних творах спускаються з небес і займаються земними справами, допомагаючи людям. Так, у гімні 82 окремого десантно-штурмового батальйону (ОДШБР) ЗСУ «Лицарі звияги» архистратег Михайл (Михайло) особисто вступає в бій на боці добра:

«Громи гуркочуть, блискавка б'є.

Архангел Михайло до бою стає.

Пітьму розганяють сяючі крила,

Вогняний меч рубає злу силу» [11].

Зауважмо, що професійне та цільове призначення родів військ та бригад – штурмові, механізовані, гірські тощо – відображається в їхніх маршах та гімнах в особливій поетичній формі, традиційними та ін. художніми засобами. Тексти часто апелюють до славетних предків (козаків, воїнів УПА, князів), чиї імена носять бригади (наприклад, ім'я короля Данила чи Чорних Запорозжців). Гімном 10 окремої гірсько-штурмової бригади «Едельвейси» стала пісня гурту «Kozak System» «Подай зброю». У цій бригаді служив автор слів Гліб Бабич, який загинув на війні. Символом європейських гірських підрозділів є едельвейс (шовкова косиця) – високогірна квітка, яка росте на камінні в карпатських горах, і до якої, за легендами, може дістатися лише відчайдушний

закоханий легінь. Таким чином, хлопці-едельвейси (образ людини-рослини є відлунням віри в метаморфози) є символом сили й міцності, витривалості, готовності тримати «небо в серці» та «небо над іншими», наближати перемогу:

*«Подай зброю мені, брате !
Зачекай, любя, зачекай, мати,
Хлопці-Едельвейси йдуть
З ворога плату брати...
А нас не зламати! І, навіть не вбити,
Тому, що відродяться з попелу квіти,
Побачиш, утримавши небо у серці,
Додому придуть Едельвейси! [10].*

Як кажуть легенди, славетний запорозький кошовий Іван Сірко володів здатністю перекидатися вовком задля знищення своїх ворогів. Чарівними властивостями наділялися й козаки-характерники. У бойовій пісні під назвою «Пісня Хоробрих» 3-го полку Сил Спеціальних Операцій України імені князя Святослава Хороброго, написаній лідером гурту «Широкий лан» Святославом Бойком спільно з військовиками, такими воїнами є люди-вовки, котрі вийшли на лови. У руках у них мечі, чорні щити з княжим двозубом, вони мають силу Духів. Люди-звірі є відголосками давніх тотемічних вірувань. Різноманітні метаморфози з ними трапляються в казках, легендах та переказах. Серед подібних істот в українців є вовкулаки, перевертні. Люди-вовки в треку символізують відвагу, сміливість, міць, непереможність, бо вони набувають властивостей і вовка, і людини, а ще стоять за праве діло – відстоюють власну землю. У пісні «Білий вождь», присвяченій славетному бригадному генералові, першому командирові Азова і 3 ОШБр Андрієві Білецькому, описано риси справжнього лідера (вожака), який має стратегічне мислення, передбачення майбутнього, мудрість і впевненість у перемозі, його авторитет беззаперечний.

Неофіційним гімном АТО стала пісня «Меч Арея», написана на слова бандуриста, рок-музиканта, етнологів Живосила (Василя Лютого), який від початку повномасштабного вторгнення рашистів на нашу землю перебуває в лавах Збройних Сил України. Пісня звучить у виконанні самого Живосила, а ще «Гайдамаків», «Говерли», національної капели бандуристів як Славень незламним борцям, як могутній заклик до відсічі загарбникам на всіх фронтах. Ідеться про міфологічний меч Арея, бога війни в наших предків, що навчив їх

виготовляти зброю, володіти нею, захищаючи свою землю від ворогів. Відтоді він став символом міцності й нездоланності. Викуваний для Арея Сварогом, окроплений Покровою, він служив Гатилі (Аттілі), руським князям, гетьманам-лицарям, а нині Ареєва рука його підіймає на захист Вітчизни сьогодні. Згенерований відеоряд демонструє паралельні картини з сучасної та давніх воєн, з фільмів «Тарас Бульба» та «Вогнем і мечем», козацьких змагань уже нашого часу. Там є зображення козаків-богатирів на картинах, синьо-блакитні символи України, чарівний меч, Майдан, Батьківщина-мати в Києві тощо.

В уже згаданому треку під назвою «Лицарі звитяги», що є гімном 82 окремої десантно-штурмової бригади (ОДШБр) ЗСУ, ідеться про марунові берети – темно-бордовий головний убір, що символізує мужність, честь та професіоналізм. Право його носити здобувається під час складних випробувань на витривалість. Колір символізує кров, пролиту в боях, і готовність захищати Україну. «*Додавши крові до блакиті неба, отримуємо якісний марун*». У відомій у всій Україні та світі пісні «Ой у лузі червона калина», яка стала символом боротьби за волю України, червоний колір і сама рослина несе в собі глибоке міфопоетичне та патріотичне навантаження – від краси та молодості, життєдайності до жертвовності та мужності, пролітої крові захисників усіх поколінь [3].

Віддавна в українському суспільстві високо цінувалися родинні цінності, сімейні зв'язки та обов'язки. Такі поняття, як *рід, родина, родичі, рідна земля, батьківщина*, у фольклорі вербалізуються в складі концептів «свій»/«чужий». Через рід, родину приходить усвідомлення належності індивіда до більшого утворення – держави, формуються почуття патріотизму, любові до батьківщини. Особливою аурою в традиційній культурі був овіяний образ матері, за спостереженнями Н. Данилюк: «Смислове наповнення концептів *мати* і *батько* розширено внаслідок асоціативних зв'язків, які виходять за межі родинних стосунків. Так, матір у народній свідомості сприймають не тільки як жінку, що має дітей, але і як Богородицю, Божу матір – захисницю всіх знедолених, покровительку українського козацтва й народу загалом. Батько викликав асоціації з Богом, Отцем небесним. Крім того, назви *ненька, мати* вживають як уособлення рідної землі, України...» [1, с. 364]. У сучасних піснях постає персоніфікований образ України-дівчини, України-матері, Матері-Берегині як родоначальниці та захисниці. До неї як до неньки, звертаються бійці, аби вона пригорнула їх перед боєм, клянуться їй у синівській вірності (пісня гурту «Дзвони»). Пошанування батька як глави сім'ї, роду, його

беззаперечний авторитет сприяв поширенню звертання *батьку* до українських гетьманів, полководців, інших очільників, що зумовлене «гуртовими порядками», які передбачали рівність усіх козаків між собою, а взаємини молодих і старших мали родинний характер: *«Наслухаємо, батько, пораду живу/ Твого вірного й чесного слова»*. Ці стосунки перейшли й на сучасність. Військовослужбовці 93 ОМБр «Холодний Яр» створили мілітарну пісню «Батько наш Залужний». У рефрені стверджується: *«Всі в родині дружні – ти і він, і я!// Батько наш – Залужний! ЗСУ – сім'я!»*. В осучасненому варіанті озвучено повстанську пісню з приспівом *«Батько наш – Бандера, Україна – мати, / Ми за Україну будем воювати!»* (виконавець Олег Скрипка та ін.).

У пісенній творчості часів воєнного лихоліття широко вживаються художні засоби, пов'язані з рослинними та природними символами. Серед іншого – в описі української землі та українців (вишня, калина, верба), що протиставляються загарбникам. Образи мальви, верби, тополі створюють атмосферу туги за домівкою, пам'яті про полеглих та неперервності роду. Вони входять до порівнянь, епітетів, метафор, є демінутивами тощо. Природа суголосна настроям ліричного героя, вона жива й сумує чи радіє разом з ним. У текстах є приклади народнопісенного психологічного паралелізму: світ природи – світ людського життя, почуттів: *«А коли прощались, /Плакала калина, /А із нею разом /Молода дівчина»*.

Нових реалій і смислів з часом набуває трек «Вишневий садок» з альбому групи «Тінь сонця», створений ще 2008 року й презентований на сучасний кліп з військовими подіями. Пісня пронизана тривогою, відчуттям небезпеки й загроженості країні, яку зраджують, розривають на шматки (душу роздерли на Захід і Схід), запрягають в чергове ярмо, а славетний рід *«стравили зсередини»*. Бур'яном поростає одвічний символ щастя й добра українців – вишневий садок, так само як «серце козацьке в степу полином». Відчай виливається в парадоксальному поєднанні прокльонів і молитви: *«Чорт забирай, чорт забирай! Чорт забирай, бережи нас Боже!»*. Та героєві дає наснагу, рятує його рідний Дім (хата), рід, родина, символами яких у пісні є *рушник, ікона, покуть і сад, теплий хліб*. Метафора вишневого саду як одного з усталених символів української ідентичності символізує відродження, процвітання України.

Варто зауважити, що сучасній музичній культурі властива мультимедійність, поєднання тексту, звуку, відеоряду тощо. На пісню створюють ремікси, кавери, мішапи, її переспівують різні колективи й виконавці, сполучаючи різні відеосупроводи. Пісенні твори

активно використовують у медіа як саундтреки до хронік війни, відео про звільнення територій та патріотичних роликів, закріплюючи образ ЗСУ як символу свободи. Щодо музичного наповнення, то сучасний воєнний фольклор активно використовує реп, електроніку та рок-елементи, поєднуючи їх із народними мотивами. Це, зокрема, використання бандури, сопілки та трембіти в поєднанні з сучасними жанрами. Музика знімає стрес, допомагає долати втому та підтримує моральний дух у найтяжчі моменти, підсилює емоційний вплив і підкреслює тяглість культури.

Висновки. Сучасні твори масової культури про збройне протистояння в Україні значною мірою спираються на давні українські, зокрема козацькі, повстанські, визвольні військові традиції, цінності, висловлені у музично-пісенній мові. Фольклорна символіка в українських піснях воєнної тематики нині виконує роль культурного коду, що пов'язує теперішню боротьбу з багатовіковою історією спротиву. Використання архетипних образів дозволяє авторам транслювати глибокі сенси через впізнавані феномени, які акумулюють національну пам'ять та ідентичність. Пісні стали потужним явищем популярної культури, трансформувавши військові традиції у сучасні патріотичні символи.

До сучасних творів увійшли як їхні тематичні, так і мотивні шари, а ще нового звучання набули давні символи, міфи, коди, знаки, осучаснилися образи й поетика фольклорних пісень. Популярними є образи козацької волі й слави, України-неньки, смерті й безсмертя тощо, народнопісенні тропи додають творам виразності, зворушливості, інтимності, народний гумор виконує адаптивну, психологічну функцію. Частина пісень стали гімнами нинішньої війни.

Українська патріотична пісня сприяє єднанню народу й служить передусім патріотичному вихованню молоді, любові до свого, рідного, до землі й батьківщини, у ній черпають силу й натхнення численні покоління українців.

Література

1. Данилюк Н. О. Поетичне слово в українській народній пісні. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. 512 с.
2. Коломийка про москалів. URL: https://www.youtube.com/watch?v=UhzsWzhz7Bc&list=RDUhzsWzhz7Bc&start_radio=1 (дата звернення: 9 липня 2024 р.)
3. Кузьменко О. «Ой у лузі червона калина»: або чому стрілецька пісня стала символом визвольної війни та маркером української ідентичності. *Народознавчі зошити*. 2022. № 3(165). С. 706–720. DOI <https://doi.org/10.15407/nz2022.03.706>

4. Малахов В. Етика: курс лекцій: Навчальний посібник. Київ: Либідь, 2006. 384 с.
5. Мозговий М. П. Становлення і тенденції розвитку української естрадної пісні: автореферат дис.... канд. мистецтв. Київ, 2007. 19 с.
6. Океан Ельзи - Квіти мінних зон | Kvity minnykh zon (official video) URL: <https://www.youtube.com/watch?v=jMiovGnZMDk> (дата звернення: 9 липня 2023 р.)
7. Сергій Мироненко - Герої (ПРЕМ'ЄРА) URL: https://www.youtube.com/watch?v=U6lGcGrD_S0&list=RDU6lGcGrD_S0&start_radio=1 (дата звернення 6 грудня 2022 р.).
8. ШАБЛЯ - Браття Українці / Гімн Оборони України - Hymn of Defense of Ukraine/ URL: https://www.youtube.com/watch?v=q_f2rlEsb8A (дата звернення 6 грудня 2022 р.)
9. Kozak System – Подай Зброю URL: https://www.youtube.com/watch?v=IDN76h4-HRM&list=RDIDN76h4-HRM&start_radio=1
10. TaRuta - Лицарі звияги / Pergalės riteriai (Гімн 82 ОДШБр) URL: https://www.youtube.com/watch?v=cjxWkGpgfg8&list=RDcjxWkGpgfg8&start_radio=1 (дата звернення: 6 вересня 2023 р.).
11. YARMAK - Хай нам, брате, пощастить (Frames of Honor) URL: https://www.youtube.com/watch?v=4KmQNAAEfSI&list=RD4KmQNAAEfSI&start_radio=1 (дата звернення: 9 липня 2023 р.).
12. YARMAK ДИКЕ ПОЛЕ (FT ALISA) (MAX MAYOROV RMX) URL: <https://www.youtube.com/watch?v=g2b2RwQU43Y> (дата звернення: 8 липня 2022 р.).

References

1. Danyliuk, N. O. (2010). *Poetychne slovo v ukrayins'kiy narodniy pisni* [Poetic Word in Ukrainian Folk Song]. Lutsk: Volyn Lesia Ukrainka National University Publ. 512 p. [In Ukrainian].
2. *Kolomyika pro moskaliv* [Kolomyika about Muscovites]. URL: https://www.youtube.com/watch?v=UhzsWzhz7Bc&list=RDUhzsWzhz7Bc&start_radio=1 (Last accessed: 09.07.2024) [In Ukrainian].
3. Kuzmenko, O. (2022). "Oy u luzi chervona kalyna": abo chomu striletska pisnya stala symvolom vyzvolnoyi viyny ta markerom ukrayinskoyi identychnosti ["Oh, the Red Viburnum in the Meadow": or Why the Strilets Song Became a Symbol of the Liberation War and a Marker of Ukrainian Identity]. *Narodoznavchi zoshyty – Ethnographic notebooks*. No. 3(165). pp. 706–720. DOI <https://doi.org/10.15407/nz2022.03.706> [In Ukrainian].
4. Malakhov, V. (2006). *Etyka: kurs lektsiy: Navchal'nyy posibnyk* [Ethics: Lecture Course: Textbook]. Kyiv: Lybid Publ. 384 p. [In Ukrainian].
5. Mozhovyi, M. P. (2007). *Stanovlennia i tendentsiyi rozvytku ukrayinskoyi estradnoyi pisni* [Formation and Development Trends of Ukrainian Pop Song: Abstract of Dissertation for Candidate of Arts Degree]. Kyiv, 19 p. [In Ukrainian].

6. *Okean Elzy | Kvity minnykh zon* [Flowers of the Minefields] (official video). URL: <https://www.youtube.com/watch?v=jMioVGnZMDk> (Last accessed: 09.07.2024). [In Ukrainian].
7. *Serhii Myronenko - Heroi (PREMIERA)* [Serhiy Myronenko - Heroes (PREMIERE)] URL: https://www.youtube.com/watch?v=U6IGcGrD_S0&list=RDU6IGcGrD_S0&start_radio=1 (Last accessed: 24. 07.2023) [In Ukrainian].
8. *SHABLYA-Brattya Ukrayintsi / Himn Oborony Ukrayiny* [Sabre - Brothers Ukrainians/ Hymn of Defense of Ukraine]. URL: https://www.youtube.com/watch?v=q_f2rlEsb8A (Last accessed: 24.07.2023) [In Ukrainian].
9. *YARMAK - Khai nam, brate, poshchastyt (Frames of Honor)* [YARMAK - May We Be Lucky, Brother (Frames of Honor)]. URL: https://www.youtube.com/watch?v=4KmQNAAEfSI&list=RD4KmQNAAEfSI&start_radio=1 Last accessed: 24.07.2023. [In Ukrainian].
10. *Kozak System – Podai Zbroiu* [Kozak System – Hand Over Weapons]. URL: https://www.youtube.com/watch?v=IDN76h4-HRM&list=RDIDN76h4-HRM&start_radio=1 (Last accessed: 09. 07. 2024) [In Ukrainian].
11. *TaRuta - Lytsari zvytiaty / Pergalés riteriai (Hymn 82 ODSBr)* [TaRuta - Knights of Victory]. URL: https://www.youtube.com/watch?v=cjxWkGpgfg8&list=RDCjxWkGpgfg8&start_radio=1 (Last accessed: 09. 07. 2024)[In Ukrainian].
12. *YARMAK DYKE POLE (FT ALISA) (MAX MAYOROV RMX)* [YARMAK WILD FIELD]. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=g2b2RwQU43> (Last accessed: 09.07.2024) [In Ukrainian].

Mushketyk, L. H.

Doctor of Science, Chief Research Fellow
of the Department of Ukrainian
and Foreign Folklore of Maxym Rylsky Institute
of Art Studies, Folklore and Ethnology
of the National Academy of Sciences of Ukraine
mushketik@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-5958-0044>

Folkloric Archetypes and Symbols in Contemporary Ukrainian Military Songs

The tragic events of the past decade in Ukraine have affected various aspects of society, and mainstream pop music culture has indirectly responded to them; its latest genres, i.e. pop, rock, jazz, and rap, have merged with a distinct folk orientation, which is generally characteristic of Ukrainian culture. Since 2014, songs about the war have emerged; they continue to resonate today, enriched by the new realities of February 24, 2022. Their creators and performers include both individual singers and members of numerous bands, whose compositions depict the course of the war, have a distinct patriotic orientation, and fulfill unifying, identifying, communicative, adaptive, and other functions. We are currently witnessing the reactivation and revitalization of traditional songs (Cossack, military, riflemen's, and insurgent–UPA), with numerous arrangements and modifications, i.e. covers, remixes,

and other versions of folk songs, now featuring new, war-related meanings and visual accompaniments. Consequently, in these compositions we find numerous folkloric topoi (motifs, stereotypes, symbols, characteristic artistic devices, linguistic-stylistic constructions, etc.). The condensation of traditional imagery into symbolic resonance intensifies the artistic expression, lending it new emotionality; folk song quotations, reminiscences, and paraphrases provide an outlet for expressing the hardships endured. Many of the standard concepts we encounter in the public sphere, such as the red viburnum, honor, glory, holy faith, truth, God, the flag, the homeland, and Ukraine, have folkloric connotations and mythological allusions. Popular images include Cossack freedom and glory, Mother Ukraine, physical death and spiritual immortality, sacrifice and resilience; folk song tropes add expressiveness, poignancy, and intimacy to the works, while folk humor serves an adaptive, psychological function.

Key words: *folklore, symbols, war, pop music, bands, military song, reactivation, functions.*